

МУЗИЧНО-СТИЛЬОВІ УЯВЛЕННЯ: ВІД КОГНІЦІ ДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

У статті розглянуто проблеми пізнання та відтворення музичних явищ на засадах стильового підходу. Підкреслюється спрямованість сучасних музично-педагогічних новацій на формування в особистості здатності до цілісного сприйняття та осягнення культурно-мистецьких явищ. Обґрунтовується значимість стилю як фундаментальної категорії мистецтва, розкривається художньо-когнітивний потенціал стильового підходу, висвітлюються специфіка формування музично-стильових уявлень, які складають основу процесів сприйняття, осягнення, відтворення та трансляції музичних образів.

Метою статті є аналіз процесів когніції та імплементації музично-стильових уявлень крізь призму існуючих науково-педагогічних підходів, а також розгляд кола дотичної до даних процесів проблем.

Методологія дослідження ґрунтується на філософських поглядах щодо сутності стилю, концептуальних положеннях стилезнавства, психологічних розробках щодо функціональних властивостей уявлень.

Наукова новизна полягає в систематизації науково-методичних підходів щодо вивчення музично-стильових явищ, обґрунтуванні специфіки когніції та імплементації музично-стильових уявлень, визначенні умов успішної реалізації сучасних методів вивчення стильової компоненти музичних творів.

Висновки. 1. Обґрунтовано доцільність пізнання музичних явищ шляхом формування музично-стильових уявлень, що відповідає духовній сутності стилю та специфічним властивостям музичного мистецтва. 2. За результатами вивчення механізмів когніції та імплементації музично-стильових уявлень доведено взаємозумовленість даних процесів, що розглядається неодмінною умовою успішного осягнення музичного стилю як культурного феномену. 3. З'ясовано, що реалізація педагогічних новацій, зорієнтованих на вивчення музично-стильових явищ потребує актуалізації системного, культурологічного, індивідуального та праксеологічного підходів.

Ключові слова: музичний стиль, когніція, імплементація, уявлення, стильовий підхід.

Постановка проблеми. Початок третього тисячоліття ознаменувався кардинальними змінами в системі освіти. Глобалізація, як провідна тенденція розвитку сучасного суспільства, та інформатизація, як невід'ємний компонент життєдіяльності сучасної людини, визначили інноваційні педагогічні стратегії в сфері мистецької освіти. За таких умов пріоритетного значення набуває досвід цілісного сприйняття та осмислення культурно-мистецьких явищ, що складає підґрунтя для формування освіченого, духовно розвиненого фахівця з активною професійною позицією. Серед розмаїття сучасних педагогічних підходів, націлених на вдосконалення особистісних та професійних якостей музиканта-педагога, заслуговує на увагу стильовий підхід, художньо-когнітивний потенціал якого зумовлений власне природою стилю. Властивість феномену «стиль» симультанно відбивати сутнісні характеристики певних явищ надає можливість системного формування музично-стильових уявлень, як базового компоненту музично-освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Універсальність феномену стилю зумовила різнобічність наукових досліджень. Послугуючись досягненнями фундаторів стилезнавства (Б. Асаф'єв, В. Медушевський, М. Михайлов, С. Сребков, Б. Яворський), музичної психології (Б. Теплов, Є. Назайкінський) та музичного виконавства (Є. Ліберман, Я. Мільштейн, Г. Нейгауз), сучасні вчені-музиканти розробляють наукові підходи щодо вивчення стильових явищ в контексті виконавської діяльності (Н. Жайворонок, О. Катрич, В. Романчишин), інтонаційних властивостей стилю (Ю. Тарчинська, Чжао Сін), впровадження стильових засад у навчально-педагогічний процес (Н. Ашихміна, В. Буцяк, О. Рябова, В. Чепелюк, О. Щолокова).

Вагомий науковий доробок не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми, а лише складає підґрунтя для її подальшого вивчення. Так, окремого розгляду потребують процеси імплементації музично-стильових уявлень у виконавську та викладацьку практику, аналіз когнітивних аспектів формування музично-стильових уявлень особистості.

Метою статті є аналіз процесів когніції та імплементації музично-стильових уявлень крізь призму існуючих науково-педагогічних підходів, а також розгляд кола дотичних до даних процесів проблем.

Методологія дослідження ґрунтується на філософських поглядах щодо сутності стилю, концептуальних положеннях стилезнавства, психологічних розробках щодо функціональних властивостей уявлень.

Методи дослідження базуються на системному, культурологічному, індивідуальному та праксеологічному підходах щодо пізнання музично-стильових явищ в умовах музично-виконавської та педагогічної практики.

Наукова новизна полягає в систематизації науково-методичних підходів щодо вивчення музично-стильових явищ, обґрунтуванні специфіки когніції та імплементації музично-стильових уявлень, визначенні умов успішної реалізації сучасних методів вивчення стильової компоненти музичних творів.

Результати дослідження. Задовго до становлення стилю як наукової категорії, люди підсвідомо набували певних знань про даний феномен у повсякденному житті. Цей досвід, закарбований та відтворений в різних сферах людської діяльності, склав підґрунтя для осмислення феномену стилю перш за все як духовного явища. Впродовж століть відбувається тривалий шлях усвідомлення сутності стилю – від розуміння стилю як способу, прийому, методу будь-якої роботи, діяльності, що пов'язане з етимологічним значенням грецького слова «stylos» – паличка для письма [9, 638], до розгляду стилю як «якості певної культури, що відрізняє її від будь-якої іншої, як конструктивний принцип побудови культури» [3, 186].

Сьогодні стиль є предметом вивчення багатьох галузей знань, а міждисциплінарність стала необхідною умовою результативності наукових досліджень. Формуючись у процесі освоєння навколишньої дійсності, стиль здійснюється крізь волю особистості. Це надає ваги психологічним аспектам розуміння стильового феномену, як «відносно стійкої сукупності характерних і повторюваних рис людини, які виявляються у її мисленні, поведінці, спілкуванні» [8, 183].

Духовна природа стилю з найбільшою повнотою втілюється в мистецтві, відображаючи розвиток культури, світогляд, ідеали, духовні надбання людства. Осмислення художнього стилю вирізняється поетапною зміною наукових підходів: емпірико-описового, цілісного, інструментального, діалектичного. Віддзеркалюючись в творах різних видів мистецтва, стиль набуває специфічного смислового наповнення в кожному з них. Специфіка музичного стилю визначається інтонаційною природою музичного мистецтва.

Розвиваючись в руслі загальних художньо-естетичних концепцій, музикознавство на початку ХХ сторіччя виходить на новий рівень дослідження музично-стильових явищ, ґрунтуючись на концептуальних положеннях інтонаційної теорії Б. Асаф'єва. Усвідомлення інтонаційності як сутнісної властивості музичного мистецтва зумовило визначення стилю як «якості, манери характерних рис, сукупності і, нарешті, системи виразних якостей» [2, 137]. Склавши методологічне підґрунтя для музичної науки й практики, ідеї Б. Асаф'єва набули подальшого розвитку в працях сучасних вчених.

Комплексне дослідження стилю зумовило численні визначення даного поняття, підкреслюючи невичерпність феномена стилю. Розкриваючи системну сутність стилю, вчені співвідносять його з такими філософськими категоріями як єдність та протилежність, об'єктивне та суб'єктивне загальне, особливе та одиничне (М. Арановський, Н. Горюхіна, Б. Кремльов, Л. Мазель, Є. Назайкінський, Д. Рабінович, А. Сохор, Ю. Тюлін).

Теоретичні дослідження висвітлюють феномен «стиль» на понятійному рівні, розкриваючи його властивості, закономірності та механізми функціонування. Реального ж втілення стиль набуває у конкретному музичному творі, виконанні, уявленні. Слідством цього є неминучість проблеми співвідношення композиторського та виконавського стилю, яка є найголовнішою, центральною в музично-виконавській практиці (О. Голденвейзер, О. Катрич, Є. Ліberman, А. Малінковська, О. Ніколаєв, С. Савшинський, Я. Мільштейн). Розгляд виконавця як репрезентатора композиторського стилю, визнання виконавства складовою процесу стилетворення [7;10], розуміння виконання як процесу переінтонування, в результаті якого виразові засоби набувають значення виражальних [5], актуалізує інтонаційно-стильовий підхід в музично-виконавській підготовці.

Резюмуючи, можна стверджувати, що еволюція наукових інтерпретацій поняття стилю відбилась в глибокому та всебічному осягненні сутності даного феномену. Водночас, питання імплементації знань про музичний стиль у практичну площину залишається до кінця невирішеним. Успішність розв'язання даної проблеми, на наш погляд, значною мірою залежить від усвідомлення природи когніції. В науковій літературі зазначається, що когніція, ґрунтуючись на мисленевих процесах, включає не тільки теоретичні знання, а й результати сприйняття світу, спостережень, фантазування, чуттєвого, повсякденного досвіду взаємодії особистості з навколишнім середовищем. Відтак, когніція – це сприйняття світу, спостереження, категоризація, мислення, мова, уява й інші психічні процеси в їх поєднанні та взаємозв'язку [4]. Невід'ємною складовою когнітивних процесів є уявлення.

Зазначимо, що оперування музично-стильовими уявленнями потребує розуміння специфіки уявлення як психологічного феномену. Відомо, що уявлення належать до вторинних образів, а їх процесуальний характер спрямований на конкретизацію, поглиблення, деталізацію образів. Діапазон таких процесів охоплює проміжок від становлення елементарних уявлень до їх творчого переосмислення. Як результат особистого досвіду людини, уявлення виникають та розвиваються у контексті конкретної практичної, зокрема професійної діяльності. Значимість уявлень для творчої діяльності посилюється їх здатністю впливати на емоційний стан особистості.

Обґрунтування стилю як психологічно зумовленої специфічності музичного мислення, що в науковій літературі розглядається як «мислення музично-образними уявленнями, які засвоєні пам'яттю шляхом музично-інтонаційного слухового досвіду» [6, 29], дає змогу визначити вагомість музично-стильових уявлень у когнітивних процесах, їх безпосередній вплив на відтворення змісту музичних творів.

Дослідження механізмів становлення музично-стильових уявлень показує, що пізнання стилю пов'язане з атрибуцією, яка вважається визначальним засобом формування уявлень про стильові явища. Функціонуючи за принципом асоціативного порівняння, атрибуція дозволяє накопичувати нові знання про суттєві характеристики та властивості різноманітних стильових явищ. Внаслідок асоціативного зіставлення в свідомості виникають викликані за схожістю, суміжністю або протилежністю нові уявлення. Асоціативне зіставлення нових музичних вражень з первинними музично-стильовими уявленнями, що склались на основі стилю-слухового досвіду, сприяє накопиченню знань про особливості інтонаційно-стильового мислення композиторів відповідних епох та національної приналежності.

З огляду на інтонаційну природу музичного мистецтва, стиль-слуховий досвід вважається вихідним етапом становлення музично-стильових уявлень, проте, виявлення глибинних характеристик стильових явищ пов'язане з аналітичними діями, дослідженням взаємозв'язків різних компонентів музичного твору, аналізу його мовних складових, вивченням культурно-історичного генезу. Підґрунтям для упорядкування уявлень про стиль в свідомості музиканта виступають знання про соціально-культурний контекст щодо виникнення твору, закономірностей історичного процесу, індивідуальних рис художньо-образної системи митця.

Розкриваючи суб'єктивний зміст уявлень, вчені підкреслюють його зумовленість особливостями об'єкта та суб'єкта сприймання, неповторними якостями особистості. «Уявлення – це враження, що народжується в душі і втілює у собі те, що його спричинило» [1, 477]. Таке розуміння вказує на творчо-продуктивну сутність музично-стильових уявлень, що виявляється у перетворюючій діяльності людської свідомості. Зазначені властивості уявлень є пріоритетними для музично-виконавської інтерпретації. Водночас, процес інтерпретації є найскладнішим та неоднозначним в контексті імплементації музично-стильових уявлень. Саме використання, впровадження сформованих в свідомості музиканта уявлень нерідко викликає неочікувані утруднення.

Необхідно зазначити, що впродовж тривалого періоду розвитку музично-виконавського мистецтва стильові аспекти стали невід'ємним компонентом концертно-виконавської та музично-педагогічної практики. Аналіз різновидів музично-виконавської діяльності вказує на присутність стильової складової в змісті концертних програм як сольних виконавців, так і творчих колективів, які пропагують найкращі зразки певних музичних стилів. Значимість стильових аспектів підтверджує розуміння стилевідповідності як пріоритетного критерію в оцінюванні виконавської майстерності музиканта, що найбільш очевидно проявляється в музично-виконавських конкурсних змаганнях. Традиційним стало включення до репертуарних вимог конкурсів виконання творів відповідної стильової приналежності, а міжнародні змагання, присвячені творчості окремих геніальних композиторів, стали найпрестижнішими в світі (International Johann-Sebastian-Bach-Wettbewerb, International Mozart competition Salzburg, Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina, Міжнародний конкурс імені М.Скорика). Особливої уваги заслуговують музично-просвітницькі заходи, що останнім часом набули новаторських форм у світовому та вітчизняному культурно-мистецькому просторі. Численні фестивалі, марафони, музичні акції сприяють інтеграції музично-стильових уявлень слухачів («MozArt», «Бах-333», «Odessa classics»).

Отже, трансформація сучасної соціально-культурної сфери потребує фахівців нового формату, готових задовольнити культурні запити суспільства, здатних вільно орієнтуватися в історичному та сьогоденному мистецькому просторі, вільно оперувати таким фундаментальним поняттям як стиль.

Аналіз навчальної документації та результати спостереження освітньої діяльності в різних закладах спеціальної та загальної музичної освіти засвідчують номінальну присутність стильового компонента в навчальному процесі. Попри це, реальний стан щодо сформованості навичок опанування та оперування музично-стильовими явищами викликає занепокоєння. Невирішеною проблемою залишається відсутність необхідного досвіду імплементації досліджуваних уявлень, які виявляються незатребуваними під час роботи над інтерпретацією музичного твору. Водночас, нерідко зміст когнітивних процесів звужується до засвоєння певного обсягу інформації, знецінюються найважливіші аспекти пізнавальних процесів – засвоєння духовних цінностей шляхом пізнання сутності речей. Наслідком порушення взаємозв'язку між процесами когніції та імплементації стає унеможливлення глибокого, цілісного осягнення та відтворення стильових явищ.

Необхідно зазначити, що дієвість багатьох педагогічних новацій забезпечується повною мірою лише за умови впровадження певних науково-методичних підходів, серед яких виділимо такі: *системний*, що передбачає логічний взаємозв'язок між різними структурними компонентами навчальних дисциплін і забезпечує послідовність імплементації музично-стильових уявлень в практичній площині; *культурологічний*, що сприяє усвідомленню творів музичного мистецтва як культурних феноменів, визначенню художніх орієнтирів у процесі музично-виконавської інтерпретації; *індивідуальний*, що дозволяє врахувати особисті якості виконавця: музичні здібності, рівень загального та художнього розвитку, мистецькі уподобання, психологічні аспекти, творчий потенціал, мотивацію та працездатність; індивідуальний підхід зумовлює можливість цілеспрямованого розвитку різних компонентів музично-стильових уявлень, виходячи зі специфічних рис особистості; *праксеологічний*, що спрямований на апробацію досвіду пізнання та відтворення явищ музичного стилю, соціалізацію професійних умінь музиканта-виконавця-педагога.

Вивчення науково-методичного доробку та узагальнення практичного досвіду дало змогу автору статті розробити та впровадити в практику навчання магістрантів спецкурс «Основи пізнання музичного стилю», зміст якого зорієнтований на осягнення стилю як культурного феномену, усвідомлення специфіки музичного стилю, опанування методу стильового аналізу, розвиток креативного мислення, формування досвіду імплементації музично-стильових уявлень у професійній діяльності. Методичне забезпечення курсу склали матеріали електронного посібника, що включає теоретичні, методичні матеріали, різні види практичних і творчих завдань, а також значну кількість ілюстративного матеріалу мистецького змісту [11]. Запропонована автором методика також пройшла успішну апробацію в рамках концертно-просвітницької та педагогічної практики студентів.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, зазначимо наступне: 1. Обґрунтовано доцільність пізнання музичних явищ шляхом формування музично-стильових уявлень, що відповідає духовній сутності стилю та специфічним властивостям музичного мистецтва. 2. За результатами вивчення механізмів когніції та імплементації музично-стильових уявлень доведено взаємозумовленість даних процесів, що розглядається неодмінною умовою успішного осягнення музичного стилю як культурного феномену. 3. З'ясовано, що реалізація педагогічних новацій, зорієнтованих на вивчення музично-стильових явищ потребує актуалізації системного, культурологічного, індивідуального та прaxeологічного підходів.

Перспективи подальшого вивчення досліджуваної теми зумовлені особливостями розвитку сучасної музичної освіти в умовах інформатизованого суспільства та дистанційного навчання, що висуває нові завдання перед фахівцями мистецької галузі, потребуючи винайдення способів залучення нових технологій до процесів осягнення музично-стильових явищ.

References

1. Антология мировой философии: в 4-х томах. Москва: Мысль, 1969. Т. 1. 576 с.
Antologiya mirovoj filosofii (1969). [Anthology of World Philosophy]. Moscow, Russia: Mysl., 1.
2. Асафьев Б. В. (Игорь Глебов). Путеводитель по концертам: Словарь наиболее необходимых терминов и понятий, 2-е изд. Москва: Сов. композитор, 1978. 200 с.
Asafiev, B.V. (Igor Glebov) (1978). Putevoditel po koncertam: Slovar naibolee neobhodimyh terminov i ponyatij [Guide to the concerts: Dictionary]. Moscow, Russia: Sov. Kompozitor.
3. Боров Ю. Эстетика. Москва: Политиздат, 1981. 399 с.
Borev, Y. (1981). Estetika [Aesthetics]. Moscow, Russia : Politizdat.
4. Іванюк Н. Соціальна категоризація та стереотипізація як структурно-процесуальні складники соціальної когніції. *Психологічні перспективи*. Луцьк, 2011. Вип. 18. С. 102–110.
Ivaniuk, N. (2011). Sotsialna katehoryzatsiia ta stereotypizatsiia yak strukturno-protseualni skladnyky sotsialnoi kohnitsii [Social categorization and stereotyping as structural-procedural components of social cognition]. *Psykhoholichni perspektyvy – Psychological perspectives*. 18, 102–110.
5. Катрич О. Індивідуальний стиль музиканта-виконавця : автореф. дис ... канд. мистецтв-ва. Київ, 2000. 15 с.
Katrych, O. (2000). Indyvidualnyi styl muzykanta-vykonavtsia : avtoref. dys. kand. mystetstv-va [Individual style of the musician-performer]. *Abstract of the dissertation*. Kyiv, Ukraine.
6. Михайлов М. Стиль в музыке. Исследование. Ленинград: Музыка, 1981. 264 с.
Mihajlov, M. (1981). Stil v muzyke. Issledovanie [Style in music. Research]. Sankt-Peterburg, Russia: Muzyka.
7. Москаленко В. Творческий аспект музыкальной интерпретации (к проблеме анализа) : Исследование. Киев: Киев. гос. конс., 1994. 157 с.
Moskalenko, V. (1994). Tvorcheskij aspekt muzykalnoj interpretacii (k probleme analiza) : Issledovanie [The creative aspect of musical interpretation (towards the problem of analysis): Research]. Kyiv, Ukraine.

8. Психологічний словник / За ред. В. І. Войтка. Київ : Вища школа, 1982. 215 с.
Psykhologichnyi slovnyk (1982) [Psychological dictionary]. Kyiv, Ukraine: Vyshcha shkola – Graduate School.
9. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. Київ: УРЕ, 1977. 775 с.
Slovnyk inshomovnykh sliv (1977) [Dictionary of foreign words]. Kyiv, Ukraine : URE.
10. Сокол А. Стилистика музыкальной речи и терминологические ремарки: Дис. ... д-ра искусствоведения. Одесса, 1996. 384 с.
Sokol, A. (1996). Stilistika muzykalnoj rechi i terminologicheskie remarki: Dysertatsiia [Musical speech stylistics and terminological remarks]. *Doctor's thesis*. Odessa, Ukraine.
11. Щербініна О., Щербінін М. Пізнання музичного стилю: теорія, методика, практика. Електронний навчальний посібник. URL : <http://www.musicstyle.inf.ua> (Дата звернення : 07.02.2021)
Shcherbinina, O., Shcherbinin, M. Piznannia muzychnoho styliu: teoriia, metodyka, praktyka. Elektronnyi navchalnyi posibnyk [Knowledge of musical style: theory, methods, practice. Online study guide]. Retrieved from : <http://www.musicstyle.inf.ua>.

Shcherbinina O.

ORCID 0000-0002-1438-7010

PhD in Pedagogical sciences,
Associate Professor of Instrumental executive training,
Nizhyn Mykola Gogol State University
(Nizhyn, Ukraine) E-mail: olhashch@ukr.net

MUSIC AND STYLE REPRESENTATIONS: FROM COGNITION TO IMPLEMENTATION

Present article considers the problems *problems of cognition and reproduction of musical phenomena on the basis of stylistic approach. The orientation of modern musical and pedagogical innovations on the formation of the individual's ability to holistic perception and comprehension of cultural and artistic phenomena is emphasized. The significance of style as a fundamental category of art is substantiated, the artistic-cognitive potential of the stylistic approach is revealed, the specifics of formation of musical-stylistic representations which form the basis of the processes of perception, comprehension, reproduction and translation of musical images are covered.*

The aim of the article is to analyze the processes of cognition and implementation of musical and stylistic ideas through the prism of existing scientific and pedagogical approaches, as well as to consider the range of problems related to these processes.

The research methodology is based on the philosophical views on the essence of style, conceptual provisions of stylistics and psychological developments on the functional properties of representation.

The scientific novelty lies in the systematization of scientific and methodological approaches to the study of musical and stylistic phenomena, substantiation of the specificity of the cognition and implementation of musical and stylistic ideas, determining the conditions for successful implementation of modern methods of studying the stylistic component of musical works.

Conclusions. *1. The expediency of cognition of musical phenomena by formation of musical-stylistic representations that corresponds to the spiritual essence of style and specific properties of musical art is substantiated. 2. According to the results of studying the mechanisms of cognition and implementation of musical-stylistic representations, the interdependence of these processes is proved, which is considered an indispensable condition for successful comprehension of musical style as a cultural phenomenon. 3. It is found that the implementation of pedagogical innovations, focused on the study of musical and stylistic phenomena, requires the actualization of systemic, culturological, individual and praxeological approaches.*

Keywords: *musical style, cognition, implementation, representation, stylistic approach.*

Стаття надійшла до редакції 09.02.2021

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент **О. П. Щолокова**